

In the article considered the problems of identity and personality of successful socialization. Highlights the phenomenon of identity as a broad concept that includes all the qualities of personality combinations that caused a large number of biological, social, psychological, cultural factors, and why awareness of their own identity serves as a factor in the successful socialization. The article presents a theoretical analysis of problems of identity, analyzed species, the levels and types of personal identity, affecting the socialization process rights. Also featuring work on the synthesis of modern research the phenomenon of socialization, its levels, tasks, besides, there are well-founded analysis of the relationship awareness of identity and of successful socialization.

Keywords: identity, identification, socialization, adaptation, self-categorization, self-identification, social behavior, the interiorization, the agents of socialization, society.

Отримано: 02.03.2011

УДК 159.9

Т.В. Каменєва

Розвиток професійного мовлення психолога і формування особистості. Чи пов'язуються ці процеси автоматично?

Автор аналізує проблему формування професійного мовлення в тісному взаємозв'язку з особистісним розвитком студента-психолога в період набуття фахової компетентності.

Ключові слова: особистісний розвиток, розвиток професійного мовлення психолога, фахова компетентність.

Автор анализирует проблему формирования профессиональной речи в тесной взаимосвязи с личностным развитием студента психолога в период приобретения профессиональной компетентности.

Ключевые слова: личностное развитие, развитие профессиональной речи психолога, профессиональная компетентность.

Актуальність дослідження. У відповідності до Закону України “Про вищу освіту” та проекту “Програми розвитку освіти на 2005-2010 р.” завдання вищої освіти – це “професійне становлення і професійне зростання особистості студента як спеціаліста, професіонала, формування творчої, духовно багатой особистості з

урахуванням її потреб, інтересів, бажань, здібностей”[1]. Таким чином, слід зазначити, що саме період навчання у вищому навчальному закладі, процес формування фахівця нероздільно пов’язані з утворенням світоглядних, громадянських якостей, з формуванням творчих рис, з процесом соціалізації особистості, розвитком професійного мовлення.

Проблема фахового розвитку, розвитку мовленнєвої компетентності в гармонійній єдності з особистісним розвитком актуальна, але не достатньо досліджена.

Аналіз досліджень та публікацій. У дослідженнях, які стосуються характеристики і взаємодії різних психологічних умов, чинників, що сприяють розвитку професійного становлення майбутнього фахівця слід виділити роботи Л. Виготського, І. Зимньої, І. Зязюна, О. Киричука, О. Капської, Л. Нечепоренко, Г. Сагач, Л. Савенкової, О. Леонтьєва. Особистісному розвитку присвятили свої дослідження В. Бех, С. Максименко, А. Маслоу. Багато дослідників підкреслюють роль та необхідність розвитку інтелектуально-мовленнєвого компонента професійної діяльності (В. Артемов, О. Бизов, Ф. Гоноболін, Л. Зінченко, П. Парібок, О. Пенькова, Л. Проколієнко, І. Синиця, Н. Чепелева). Роботи В. Сластьоніна присвячені культурі мовлення психолога освіти, Н. Головань, Д. Шпанхеля – виділенню функцій мовлення в педагогічному процесі, А. Бизова, Л. Велітченко, Л. Зінченко – підготовці мовленнєвої професійної діяльності; Ф. Гоноболіна, П. Парібок – характеристичі мовленнєвих якостей.

Мета наукового дослідження. Метою нашого дослідження є всебічний аналіз проблеми взаємного зв’язку процесів формування мовленнєвої компетентності та формування особистості в цілому. Також ми вважаємо за доцільне обґрунтувати думку про те, що цей зв’язок не є автоматичним, він залежить від багатьох педагогічних та психологічних умов. Особливу увагу тісному зв’язку професійного та особистісного онтогенезу приділяє така наука, як андрагоніка.

Виклад основного матеріалу. Родоначалником філософії людини є Сократ. Вважають, що сучасна світова філософія нині переживає справжній антропологічний бум, антропологічний ренесанс, зокрема в дослідженні філософсько-антропологічної думки в історії філософії. Інтенсивно вивчається також проблема людини в історії філософської думки в Україні. Видано чимало праць, присвячених сучасним філософсько-антропологічним течіям в окремих регіонах і країнах світу [12, с. 25].

З філософської точки зору особистість – це перш за все людина. Але не просто людина, а окремо взятий представник людського роду,

який означається поняттям “індивід”. Отже, індивід – це окремо взятий представник людського роду, якому властиві неповторні природні і соціальні якості. Поняття ж особистості акцентує увагу на соціально значущих рисах людського індивіда. Якщо сказати коротко, то особистість – це суспільний індивід, якому притаманні соціально значущі риси, що утворюють стійку систему.

Бути особистістю, таким чином, – системна якість. Вона здобувається індивідом у практичній діяльності, зокрема у праці та в спілкуванні з іншими людьми. Індивід тільки тоді стає особистістю, коли його залучено до суспільних відносин, до спілкування з людьми.

Конкретна людина, індивід, у данному випадку особистість, має величезну кількість взаємопов’язаних суспільно цінних рис. Серед них – розум, мудрість, емоції, воля, рішучість, навички, вміння, переконання, інтуїція, здатність до самонавіювання, самооцінки, наслідування, ризиковість, любов, ненависть, пристрасть, імпульсивність тощо. Ці якості мають як природні, так і соціально значущі риси [10].

Щодо моральних якостей особистості, то вони носять тільки соціально значущий характер. Із численних моральних якостей можна виділити гуманність, людяність, доброту, милосердя, совісність, терпеливість, ввічливість, працелюбність, єдність слова і діла, уважність, подвижництво, самозреченість, благородство, великодушність, скромність, вдячність, чесність, вимогливість до себе, повага до старших, сором’язливість, миролюбство, справедливість, вірність, відповідальність, пунктуальність.

Звичайно, тим чи іншим індивідам властиво і багато негативних, аморальних якостей. До них, наприклад, можна віднести егоцентризм, нігілізм, кар’єризм, користолоубство, тунеядство, чванливість, недоброзичливість, цинізм, наклепництво, зверхність, мстивість тощо.

Багато рис особистості належать одночасно і до психологічних, і до моральних якостей. Наприклад, гуманність, сильний характер, мужність. Поняття “морально-психологічний клімат колективу” підкреслює, крім усього іншого, єдність моральних та психологічних якостей, які властиві членам даної соціальної спільноти. Усі ці як позитивні, так і негативні соціально значущі якості є продуктом впливу суспільства, соціальних спільностей, окремих людей на дану особистість, а також продуктом самовиховання. Сформовані ж суспільством і самою людиною її якості справляють величезний вплив на розвиток як суспільства, так і самої особистості. Саме тому ці риси, якості особистості називаються соціально значущими.

Своєрідність особистості, її неповторність, сукупність соціально значущих відмінностей від інших людей становить її індивідуальність. Це відмінність кожної конкретної особи від іншої в залежності від інтелекту, характеру, темпераменту, потреб, інтересів, здібностей, схильностей. Звичайно, всі ці прояви індивідуальності певною мірою спираються на природну основу, на анатомо-фізіологічні задатки людини. Але вони формуються, удосконалюються у процесі суспільної практики, спілкування з іншими людьми, засвоєння індивідом соціального досвіду.

Розвинена особистість має багато соціальних, культурних, моральних, естетичних, психологічних рис. Її структура досить складна. Основ, що входять до складу особистості, чимало. Вони певним чином ієрархізовані або, інакше кажучи, субординовані.

Потреби людини є рушійною силою розвитку як суспільства, так і самої людини. Людські потреби історично обумовлені, визначаються даним історичним типом суспільних відносин, соціальним середовищем.

Потреби людини є основою її інтересів. Категорія потреби охоплює більш широке коло явищ, ніж категорія інтересу. Інтереси притаманні тільки людині. Вони є в усіх суб'єктивних: індивідів, соціальних груп, держав, суспільств, людства і т.д. Інтереси, як говорив Гегель, рухають народами.

Світогляд, рівень освіченості, можливості, досвід, переконання, духовні цінності і орієнтири, фізичний стан, життєвий стиль та багато інших факторів і чинників є вирішальними при формуванні ідентичності, унікальності й індивідуальності кожної професійно зорієнтованої і підготовленої особистості.

Згідно з дослідженнями І. Зязюна, можна виокремити два взаємопов'язаних процеси соціалізації: адаптацію та трансформацію. Адаптацію ми усвідомлюємо, як "встановлення гармонії та взаємної відповідності між людиною та середовищем". З іншого боку, людський досвід трансформує (переробляє) динамічну поступальність розвитку.

Всі зміни, що відбуваються, можуть комулюватися, інтегруватися, вишикуватися у внутрішньо зумовлену лінію траєкторії життєвого шляху.

У сучасній психолого-педагогічній літературі нагромаджені значні дані про специфічні особливості громадянської активності професійно підготовленої і розвинутої людини. Громадянська активність як вияв і здійснення суб'єктивних відношень особистості до світу знаходиться в тісному взаємозв'язку з відповідальністю.

За визначенням, відповідальність – це самозабезпечення і самостійність в досягненні результату своїми силами.

Експерименти показали, що взяття на себе відповідальності веде до підвищення ініціативи, інтуїтивного передбачення результату діяльності.

В процесі онтогенезу відбувається формування контуру психічної саморегуляції. Розвиток особистісного “Я” здійснюється при постійному ускладненні його змісту і все більшого “упізнання” індивідом себе в цьому “Я”. Індивідуальні особливості завжди пов’язані з певними комплексами особистісних якостей, що яскраво виявляються в процесі здійснення діяльності. Сюди можна віднести цілеспрямованість, зібраність, розвинений самоконтроль, здібність адекватно до цілі оцінювати зовнішні умови виконання діяльності, тобто оптимально використовувати чи оптимально створювати одні умови, обходячи чи мінімізуючи впливи інших, проводити активний пошук інформації. Увесь цей комплекс можна охарактеризувати як ефективну самостійність у виконанні діяльності [11].

Розглядаючи тему формування професійного становлення майбутніх фахівців, визначимо психологічні чинники, які впливають на розвиток їх професійної культури.

Нами встановлено ряд основних психологічних умов формування процесу розвитку професійної компетентності та загального розвитку, індивідуального стилю діяльності та розвитку професійного мовлення майбутніх спеціалістів психологів у навчально-виховному процесі. Це постійне оновлення змісту навчальних дисциплін, збагачення теоретичними знаннями з основ психологічної та педагогічної культури та досвідом практичної діяльності, стимулювання навчально-пізнавальної діяльності, створення оптимальної системи особистісно зорієнтованих педагогічних дій, інноваційне навчально-методичне забезпечення психолого-педагогічної практики, правильне сприймання ролі євроінтеграційних перетворень [6, с. 12-45].

Вдосконалення організаційної структури і функцій вищої школи дозволяє закласти підвалини індивідуального стилю фахової діяльності майбутнього спеціаліста, сприяють підвищенню мотиваційної спрямованості, розвитку професійного мовлення.

Правильне розуміння євроінтеграційних реформ, серед яких впровадження Болонського процесу та кредитно-модульної системи, дозволяє підвищити якість освітнього процесу і поліпшити процес формування професійної компетентності фахівців.

Застосування сучасних технологій навчання також є важливою психологічною умовою нормального розвитку фахівця, його

особистості, його здібностей, його мовленнєвої компетентності. У практиці навчально-виховної діяльності сучасного вищого навчального закладу найпоширеніші такі технології навчання: диференційоване навчання, проблемне навчання, ігрові технології та активні методи навчання, інформаційні технології, особистісно орієнтоване навчання.

Важливою умовою формування індивідуального стилю діяльності майбутніх магістрів та спеціалістів вищої школи є стилювання навчально-пізнавальної діяльності.

Однією з умов успішного формування професійних здібностей фахівців є розвиток їх творчого потенціалу з метою створення системи оптимальної професійної діяльності. Важливим джерелом розвитку творчості майбутнього магістра вищої школи є потреба знаходити постійно нові варіанти використання методів та прийомів, нові способи розвитку психолого-педагогічних традицій, використовувати весь мовний потенціал професійної сфери.

Інноваційне навчально-методичне забезпечення педагогічної практики – важлива умова формування індивідуального стилю мовлення та діяльності майбутніх фахівців. У період проведення педагогічної практики студенти мають поглиблено опанувати організаційні питання, застосовувати вивчені знання, здійснювати заходи фахової діяльності, практикуючи та розвиваючи професійне мовлення.

Отже, ефективне формування індивідуального стилю професійної діяльності майбутніх фахівців відбувається через створення вищезазначених психологічних умов.

Серед педагогічних умов, що забезпечують успішне формування компетенції фахівців, слід виділити такі, як освоєння сучасних освітніх технологій, забезпечення розуміння змісту навчальних занять як умови логічного аналізу отриманої інформації; консультації (групові та індивідуальні) з інноваційної культури сучасної навчальної праці; формування потреби до самовдосконалення, самоосвіти; забезпечення контактності викладачів і студентів.

Створення умов для саморозвитку, самовираження і самореалізації особистості є основним завданням педагогічного процесу у вищому навчальному закладі України. Викладач має не лише передавати студентові знання і професійні уміння, а й прилучати його до певної культури, розвиток і відтворення якої передбачають живе спілкування, становлення мовленнєвої компетентності. До пріоритетних завдань реформування процесу виховання студентської молоді належать: формування національної свідомості, любові

до рідної землі, свого народу, бажання працювати задля держави, готовності її захищати; забезпечення духовної єдності поколінь, виховання поваги до батьків, жінки-матері, культури та історії свого народу; формування високої мовленнєвої культури; оволодіння українською мовою; прищеплення шанобливого ставлення до культури, звичаїв, традицій українців та представників інших націй, які мешкають на території України; виховання духовної культури особистості, створення умов для вибору нею своєї світоглядної позиції; утвердження принципів моральності [18].

І. Зязюн у своїх дослідженнях підкреслює, що коли йдеться про андрагогіку (розділ педагогіки), то розглядаються особливості особистісного і професійного онтогенезу в період зрілості. Актуальність цього питання пояснюється, з одного боку, тим, що індивідуальні характеристики людини (установки, потреби, інтереси, рівень домагань, особливості інтелекту) значно впливають на вибір професії і хід професійної адаптації. Вони можуть як сприяти формуванню професійної майстерності і творчому підходу до трудової діяльності, так і заважати професійному становленню, що призводить до більш швидкого професійного старіння і деформації [2, с. 15-30].

З іншого боку, професійна діяльність та професійні здібності мають зворотний вплив (позитивний чи негативний) на особистісний онтогенез, зокрема на формування самооцінки, саморозвитку, самовиховання.

Кожна вікова стадія щодо професійного і особистісного становлення вирізняється своїм рівнем і динамікою. Наприклад, період зрілості (дорослості) є продовженням поглибленого розвитку психічних і соціально-психічних якостей, а також є періодом найбільшої і найефективнішої активності в контексті професійної діяльності.

Доросла людина прагне до самореалізації, самостійності, самоуправління. Вона володіє певним життєвим (побутовим, соціальним, професійним) досвідом. Під впливом цілей та умов праці складається професійний тип особистості з характерною для неї манерою діяльності, спілкування і поведінки, інтересами, установками і традиціями.

Висновки. Час навчання у вищій школі припадає на специфічний зламний момент у формуванні особистості людини. Це обумовлено рядом вікових та психологічних особливостей. Як відомо, особистість людини формується в її активній діяльності. Головною ж для студентів упродовж навчання у вищій школі є навчально-пізнавальна діяльність. Вона полягає не лише в

отриманні певної суми знань, а в набутті професійної спрямованості, що особливо важливо для успішної роботи у подальшому як фахівця. В цьому процесі вагомую роль відіграє рід таких чинників, як формування позитивної “Я-концепції”, розвиток спеціальних здібностей, сприятлива атмосфера в колективі, включаючи і сферу стосунків студентів і викладачів вузу тощо. Головною передумовою успішного формування професійної спрямованості студентів є позитивна мотивація вибору спеціальності. Становлення особистості студента як майбутнього фахівця супроводжується “професіоналізацією” психологічних процесів і станів, розвитком професійної спрямованості й самостійності, загальним соціальним і духовним “дозріванням” студента, формуванням вільної і самостійної особистості; формуванням інформаційної культури особистості; створенням ефективного національного інформаційного простору; зміною парадигми освітньої діяльності у системі загальної середньої освіти.

Отже, професійне та особистісне становлення студента – це взаємообумовлений процес. На нього впливають різні психолого-педагогічні умови, інновації, реформи в системі освіти та індивідуальні особливості розвитку кожної особистості.

Список використаних джерел

1. Закон України “Про вищу освіту” – К., 2007 р.
2. Зязюн І. А. Філософія педагогічної дії [Монографія] / І.А.Зязюн. – К.: НПУ, 2008. – 250 с.
3. Годлевська А. І. Формування мовленнєвого компонента комунікативності майбутнього вчителя у структурі поза навчальної діяльності: дис. канд.пед. наук: 13.00.01 / А. І.Годлевська// НПУ Драгоманова.– К., 1998.
4. Капська А. Й. Педагогіка живого слова: навч.-метод. посібник / А. Й.Капська.– К., 1979.
5. Кудіна В. В. Педагогіка вищої школи / В. В.Кудіна, М.І.Соловей, Є. С.Спіцин.– К.: Ленвіт, 2007.– 170 с.
6. Педагогічний процес у вищій школі: Методичні рекомендації / Автор-укладач В. В. Сгадова.– К.: НПУ, 2003.– 57 с.
7. Подоляк Л. Г., Юрченко В. І. Психологія вищої школи: навчальний посібник для магістрантів і аспірантів / Л.Г.Подоляк, В.І.Юрченко.– К.: ТОВ “Філ – студ.”, 2006.
8. Савенкова Л. О. Мовленнєва діяльність викладача: навч. посіб. / Л. О.Савенкова. – К.: КНЕУ, 2006.– 192 с.
9. Фіцула М. М. Педагогіка вищої школи: навчальний посібник / М.М.Фіцула.– К.: Академвидав, 2006.– 341 с.

10. Бермус А. Г. Модернизация образования: философия, политика, культура [Научная монография] / А.Г.Бермус. – Москва: КАНОН., 2008. – 384 с.
11. Лукашевич В. К. Философия и методология науки: учебное пособие / В.К.Лукашевич. – Минск: Современная школа, 2006.– 320 с.
12. Мамзин А. С. История и философия науки: учебное пособие для аспирантов / А.С.Мамзин.– Санкт-Петербург, 2008.– 304 с.

The author studies the problem of speech development and personal development in the process of studies in the University.

Key words: personal development, professional speech of psychologists, speech abilities.

Отримано: 09.03.2011

УДК. 159.923

Я.Ю.Каплуненко

Розвиток соціального інтелекту як чинник успішної соціалізації особистості

Стаття присвячена вивченню соціального інтелекту в контексті соціалізації особистості. На основі теоретичного аналізу встановлено взаємозв'язок та взаємовплив соціального інтелекту та соціалізації особистості, описано теоретичні засади та шляхи оптимізації процесу соціалізації за рахунок формування соціального інтелекту. В статті розкривається соціально-психологічна сутність поняття соціалізації особистості, наводяться різні погляди стосовно поняття “соціальний інтелект” та його компонентів як орієнтири для емпіричного дослідження та розробки методичних рекомендацій щодо його формування.

Ключові слова: соціальний інтелект, соціалізація, соціальна адаптація

Статья посвящена изучению социального интеллекта в контексте социализации личности. На основании теоретического анализа установлена взаимосвязь и взаимовлияние социального интеллекта и социализации личности, описаны теоретические предпосылки и пути оптимизации процесса социализации за счет формирования социального интеллекта. В статье раскрывается социально-психологическая сущность понятия социализация личности, описываются разные точки зрения относительно понятия “социальный интеллект” и его компонентов как